

Социологическа програма

Работата на Социологическата програма през 2016 г. се фокусира върху интеграцията на мигранти, социалното включване на уязвими групи, превенцията и подкрепата на жертви на трафик на хора и превенцията на водещата до тероризъм радикализация.

- **Интеграция на мигранти и социално включване на уязвими групи.** Проведено е национално изследване на домашното и основано на пола насилие и изработване на модел за подкрепа на жертвите на насилие със специфичен фокус върху ромските жени и момичета.
- **Противодействие на трафика на хора.** Проучена е употребата на интернет и мобилните приложения в процесите на трафик на хора и каналджийство на нелегални мигранти и лица, търсещи международна закрила. Осъществен е анализ на ролята на интернет във фазите на набиране на жертви и тяхната експлоатация в процесите на трафик на хора и каналджийство.
- **Превенция на радикализация, водеща до тероризъм.** Централна изследователска тема бяха процесите на радикализация в България, Гърция и Чехия, водещи до тероризъм. Разработени са два методологически инструмента, свързани с идентификацията на рискове от радикализация и със ситуационния анализ на екстремистки тенденции. Осъществени са национални изследвания и са изготвени доклади с цел да проверят приложимостта на двата инструмента и да послужат при тяхното усъвършенстване.
- **Мониторинг на миграционни процеси.** Социологическата програма имаше водеща роля в изготвянето на *Годишния доклад за България по миграция и убежище* по линия на Европейската мрежа за миграцията. В него е представен изчерпателен преглед на годишната политика и законодателни промени за 2015 г. Беше стартирана и инициатива, имаща за цел разработване и прилагане на унифицирани стандарти за мониторинг на принудителното връщане на мигранти.

I. Интеграция на мигранти и социално включване на уязвими групи

Национално изследване на домашното насилие и насилието, основано на полов признак (ДННОПП) и изработване на Модел за подкрепа на жертвите на насилие (МПЖН)

През 2016 г., Социологическата програма, в сътрудничество с Правната програма на Центъра, Фондация „Партньори-България“ и Академията по права на човека, Норвегия, проведеха Национално изследване на домашното насилие и насилието, основано на полов признак и разработиха модел за подкрепа на жертвите на насилие.

България е сред тази половина страни – членки на ЕС, в които не се събира статистическа информация за отношенията между жертва и извършител, като това прави невъзможна оценката на дела на домашното насилие сред престъпленията срещу личността. Домашното насилие не се квалифицира като криминално деяние и все още не е включено в *Наказателния кодекс* – съответно и в статистическите данни, предоставяни от полицията и Националния статистически институт. Информацията за броя жалби за домашно насилие, регистрирани в полицията и броя на делата за домашно насилие, заведени в съда, също не присъстват в публично достъпната статистика.

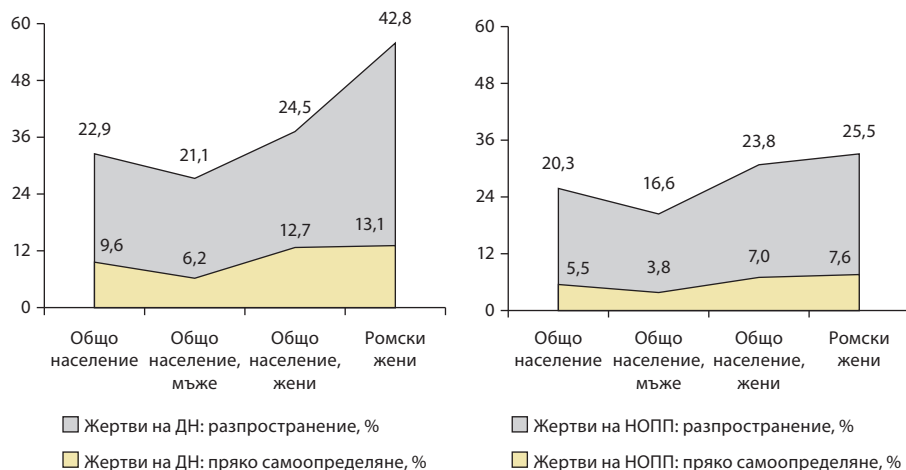
Въз основа на няколко национални и общи за ЕС социологически проучвания, проведени след 2000 г., делът на жените жертви на домашно и основа-

но на пола насилие се оценява на една четвърт от женското пълнолетно население.

Аналитичният доклад от проведеното „Национално изследване на домашното и основано на пола насилие“ очертава използвания методологически подход и заключенията от работата, която е извършена по отношение на четирите проблемни области, върху които изследването се концентрира: фактори и причини, мащаби и разпространение, последици от насилието и обществен отговор.

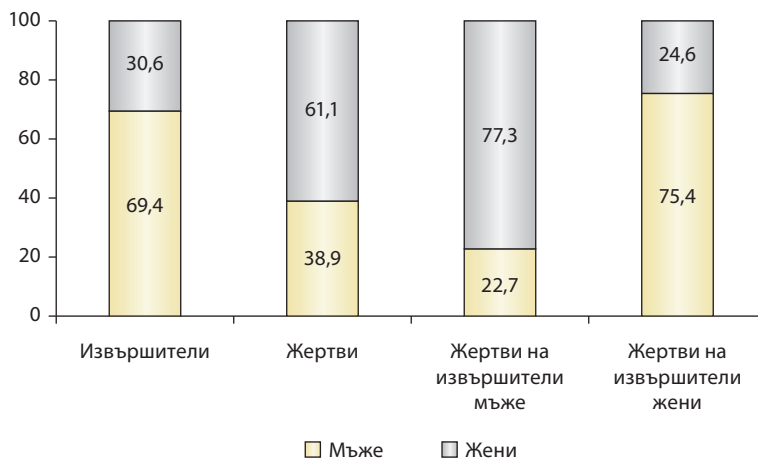
Проучването дефинира две основни групи от фактори и причини за ДННОПП, които биха могли да съвпадат частично, но все пак се различават съществено: фактори и причини за виктимизация, свързани предимно със средата, характеристики и поведение на извършителите; и фактори и

Ножица в съобщаването на ДННОПП виктимизация по пол и етническа принадлежност

База: Общото население на възраст 15+, $N = 2503$ (мъже $N = 1209$ и жени $N = 1294$); ромски жени на възраст 15+, $N = 400$.

Извършване на последните случаи на ДННОПП: % от случаите

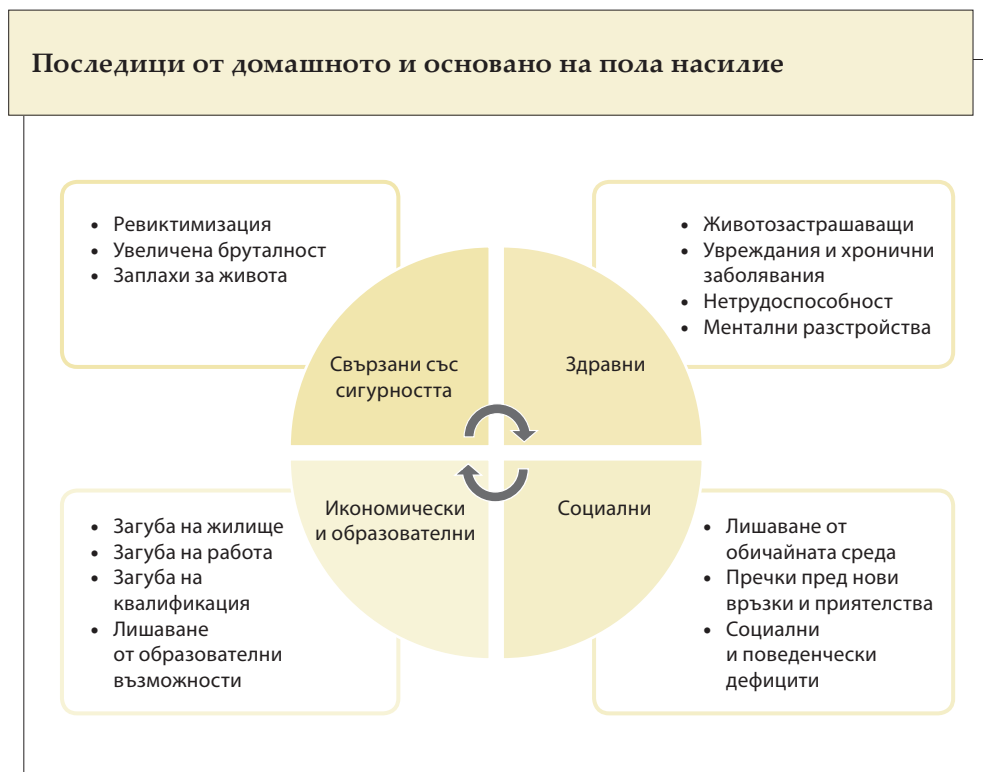
База: 1105 случая на ДННОПП с мъже жертви от общото население, 1738 случая на ДННОПП с жени жертви от общото население, 867 DGBV случая на ДННОПП с жени жертви от ромското население.

причини за ревиктимизация, свързани основно със средата, характеристиките и поведението на жертвите.

Националното проучване потвърждава хипотезата, че ДН и НОПП са явления с по-високи равнища на прикриване и несъзнаване не само от страна на извършителите, но също от страна на жертвите. Поради тази причина цифрите не представляват дяловете на лицата, които наистина са засегнати от различни форми на НОПП и това е валидно за всички проучвания, провеждани в този контекст. Три основни фактора оказват влияние върху съобщаването: действителното възникване, осъзнаване на случилото се като насилие и желанието за неговото споделяне. Въпреки че една четвърт от мъжете и една трета от жените от населението, както и почти половината от ромските жени и момичета спо-

делят, че са преживели някакъв вид ДННОПП през живота си, делът на онези, които осъзнават, че са станали жертви на ДННОПП, е няколко пъти по-малък.

Въпреки че броят на мъжете жертви на различни форми на ДННОПП изглежда значителен и по-висок от очакваното, жените все пак са по-уязвими, тъй като по-често страдат от множество, повтаряемо и системно насилие. Освен това ромските жени и момичета са по-уязвими, отколкото момичетата и жените от общото население. Анализът по пол на последните случаи на ДННОПП, които респондентите съобщават, показва, че почти две трети от извършителите са мъже и че жените със сигурност преобладават сред жертвите. Въпреки това, четири от десет жертви на ДННОПП са мъже.

Последиците от ДННОПП за жертвите могат да бъдат обобщени в четири основни групи:

- **Свързани с безопасността** – страх от ревиктимизация, реално възникване на ревиктимизация в голяма част от случаите, увеличена бруталност на насилието и заплахите за живота.
- **Здравни последици** – провокирани автоимунни заболявания или животозастрашаващи травми, краткосрочна или дългосрочна нетрудоспособност, хронични пожизнени заболявания, причинени или влошени тежки ментални разстройства, депресивни, панически разстройства или разстройства на съня.
- **Икономически или образователни** – загуба на жилище (обикновено единственото), неспособ-

ност за работа в дългосрочен или краткосрочен план, загуба на работа, загуба на квалификация или на възможности за получаване на образование, като всички от тях са свързани с влошени текущи и бъдещи възможности за реализация на трудовия пазар.

- **Социални** – лишаване от обичайната среда, невъзможност или нежелание за създаване на нови отношения и приятелства, а по отношение на децата – риск от интериоризиране на погрешните поведенчески, семейни и свързани с пола модели, както и голям брой социални дефицити: комуникационни, поведенчески, вербални и т.н.

Въпреки че оценката на ефективността, направена от представителите на правоприлагащите органи и помага-

щите организации е висока, те посочват голям брой нужди на жертвите на ДННОПП, които не са удовлетворени и съответно недостатъци при тяхната защита, както и препоръки за подобрене. Те могат да бъдат групирани в няколко основни категории:

- **Преки нужди** за преодоляване на травмата, както и икономическата и психологическа зависимост, като кризисно и последващо настаняване, продължителна психологическа терапия, както и консултация и финансова помощ.
- **Нужди, свързани със защита** за преодоляване на ревиктимизацията и усещането за безнаказаност на извършителите, включително искания за криминализация на всички форми на ДННОПП, повече правомощия на органите за правоприлагане да се намесят, когато жертвите нямат възможност или нямат желание да обвинят извършителите, както и по-сериозни санкции.
- **Ориентирани към акта на извършването** нужди/препоръки за повече и по-ефективни превантивни дейности, наблюдение и анализ на причините, мерки срещу извършителите, както и мерки за помагане на извършителите да преодолеят причините за извършване на насилие;
- **Нуждите на професионалистите** за удовлетворяване на нуждите на жертвите, които включват повече и по-добре обучени човешки ресурси; регулярни наблюдения и професионална помощ; повече материални ресурси за изпълнение на задачите, както и по-добро сътрудничество с и по-активен принос от другите държавни и обществени институции.

Разработеният [Модел за подкрепа на жертвите](#) се основава на подхода към домашното и основано на пола наси-

лие като проблем на общественото здраве. Той се състои от практически ориентирани съвети към потенциалните жертви и подкрепящите ги специалисти относно възможните действия в областта на правораздаването, здравните грижи и подкрепящите услуги и съответните функции на институциите и организациите, ангажирани с всеки аспект на закрила и подкрепа.

Резултатите от националното проучване бяха представени в анализа [„Препоръки за подобряване на политиките в областта на домашното насилие и насилието, основа на полов признак“](#) Препоръките са групирани в седем основни сфери: наблюдение и оценяване, превенция, кризисни мерки, фокус върху извършителите, следкризисна подкрепа, подобро сътрудничество и ресурси. Поставен е акцент върху следните проблеми:

- Обществените участници, ангажирани с противодействието на ДННОПП, както и широката общественост не притежават общи систематични статистически данни и експертни оценки, които са необходими за регулярно наблюдение.
- Дейностите по превенция в страната все още са инцидентни и зависят от добрата воля и ресурсите, които са налични за отделните участници.
- Системата за кризисна интервенция, защита и подкрепа на жертвите доказва своята адекватност и полезност; тя обаче все още е недостъпна за жертвите от голяма част от територията на страната.
- Защитата на жертвите в кризисна ситуация е жизнено необходима, но тя не е достатъчна. Трябва да бъде разработена и внедрена система от посткризисни мерки, в зависимост от конкретните нужди на всяка жертва.

- Фокусът не трябва да се поставя единствено върху жертвите. Трябва да бъдат изградени и прилагани многоаспектни и систематични мерки. Това трябва да включва образователни програми за превенция на насилието при момчета и млади мъже.
- Междуйнституционалното сътрудничество трябва да бъде допълнително развито и законово регламентирано.

Резултатите от проучването бяха представени пред широк кръг от заинтересовани страни, като за целта бяха организирани семинари за обмен на добри практики при подпомагане на жертвите на насилие от Норвегия, пресконференция и [заклучителен семинар](#) с представители на голям брой национални институции и НПО сектора.

Приобщаване на ромите в крайдунавските региони: обмен на добри практики и модели на социално предприемачество между Румъния и България

През 2016 г. Социологическата програма разшири работата си по темата за приобщаване на ромите и справяне с негативните нагласи на обществото спрямо тази малцинствена група.

С оглед на факта, че по-голямата част от ромското население в Европа е концентрирана в Дунавския регион (80 %), изграждането на рамка за взаимодействие и обмен на добри практики и знания е от изключително значение за промотирането на ефективни политики за ромска интеграция в региона. Макар значителен брой инициативи за ромско включване да получават подкрепа чрез европейско финансиране през последните години, техни-

Участници в работния семинар в Каварна, 18-19 май 2016 г.

Посещение в квартал „Хаджи Димитър“ в Каварна, 18-19 май 2016 г.

ят ефект в южната част на Румъния остава ограничен. Докато румънското гражданско общество въвежда успешно социално-икономически инициативи (като малките ромски занаятчийски кооперации на Романо Бутик), общините изостават в осигуряването на подобрен стандарт на живот за ромските общности. От друга страна, през последните години град Каварна се превърна в модел за всеобхватен подход към ромското приобщаване в България. Въпреки това, подобни социално-икономическите инициативи все още не достигат до достатъчно голям брой ромски общности.

Инициативата улесни обмена на опит между общини, гражданско общество и ромски предприемачи от България и Румъния по теми, свързани с интеграцията на ромите на общинско ниво (както сочи опита в Каварна) и социално предприемачество (по примера в Румъния). В допълнение, акцент беше поставен върху представянето на въз-

можности за финансиране и подготвяне на бъдещи общи проекти.

На 18 и 19 май 2016 г. в Каварна Центърът организира **работен семинар**, чиято основна цел беше обмяната на опит между различни заинтересовани страни от крайдунавските региони на двете страни. На събитието присъстваха представители на общините Ръмнику Сърат (окръг Бузъу), Лудецци (окръг Дъмбовица) и Крайова (окръг Долж) от румънска страна, и Каварна, Лом и Разград – от българска. Срещата беше посветена на споделяне на уникалния опит на Каварна в интеграцията на ромските общности. Специален фокус бе поставен върху философията на провежданите политики, основаваща се на принципа на равенството между етносите, активно включване на общността в разрешаването на въпросите, които я засягат, постижения по отношение на политическото представителство, подобряване на инфраструктурата, жилищните условия,

образованието и заетостта в ромските общности. В допълнение, бяха представени основните резултати от изследването „Социално-икономически ефекти от публичните инвестиции за приобщаване на ромите в Каварна“, проведено от Центъра през 2015 г. Беше организирано и посещение на кв. „Хаджи Димитър“ в Каварна с цел да бъдат представени практическите измервания на политиките за приобщаване на ромите.

II. Противодействие на трафика на хора

През 2016 г., в сътрудничество с Университета в Тренто (Италия) и с Университета в Тийсайд (Мидълзбро – Великобритания), Центърът за изследване на демокрацията продължи работата си в посока подобряване и споделяне на знанието за ролята на Интернет в процеса на трафика на хора.

Осъществени бяха изследване и анализ на ролята на интернет във фазите на набиране на жертви и тяхната експлоатация в процесите на трафик на хора и каналджийство. Проведени

бяха уеббазирано проучване за употребата на интернет при трафика на хора в България и дълбочинни интервюта с ключови участници в процесите на трафик на хора и каналджийство. Резултатите от проведените изследвания са обобщени в два отделни доклада.

Първият доклад прави преглед на резултатите от уеббазирано проучване относно употребата на интернет в процеса на трафик на хора в България и се основава главно на обширна извадка от оферти, предназначени за жени и момичета, с цел набиране на компаньонки за ескорт агенции в чужбина. В допълнение, изследването се фокусира и върху случаите на оферти за набиране на работници в други страни – членки на ЕС. Повечето обяви – както за предоставяне на сексуални услуги, така и за работа – са съмнителни и неясни и поради това се считат за рисково уеб съдържание. Макар сам по себе си този изследователски процес да не може да предостави преки доказателства за наличие на случаи на трафик, той допринася за по-доброто идентифициране на онлайн сайтове, които потенциално

Информация относно броя на жертвите на трафик на хора и каналджийство в ЕС, предоставена на уебстраницата на инициативата, www.surfandsound.eu

улесняват набирането и транспортирането на жертвите на трафик на хора и служат като ефективни комуникационни канали между трафикантите.

Изследването на мрежата се фокусира предимно върху уебсайтове, които предлагат работни места, социални мрежи, уеб сайтове на агенции за сключване на брак и на ескорт агенции. В хода на изследователския процес бяха идентифицирани повече от 190 случая, в които потенциално съществува риск от трафик на хора. По-голямата част от случаите са свързани с набиране на персонал за предоставяне на сексуални услуги в чужбина, но акцент се поставя и върху набирането и транспортирането на наемни работници. С бързото навлизане на информационните технологии в България и членството на страната в Европейския съюз, все повече българи търсят достойна и добре платена работа в чужбина, а интернет пространството служи като един от най-бързите и най-лесни инструменти за постигане на тази цел.

Вторият доклад представя основните резултати от дълбочинните интервюта, проведени в България в рамките на 10 месеца, от юни 2015 г. до март 2016 г. Интервютата имаха за цел предварително проучване на употребата на интернет в два процеса: трафик на хора и каналджийство на бежанци и нелегални мигранти. Те бяха насочени към четири групи респонденти: трафиканти/каналджии, жертви на трафик/нелегални мигранти/лица, търсещи убежище, представители на правоприлагащите органи, както и представители на неправителствени организации, работещи в областта на трафика на хора.

Според респондентите, употребата на интернет е широко разпространена както в случаите на трафик, така и на

каналджийство, във фазите на набиране на жертвите и тяхната експлоатация. Що се касае до явлението трафик на хора, интернет играе значително по-голяма роля, отколкото в случаите на каналджийство, а социалната мрежа Facebook е по-скоро допълнителен, отколкото основен инструмент за набиране на жертвите. Най-използвани за тази цел са сайтовете за запознанства (при трафик с цел сексуална експлоатация) и за предлагане на работа (при трафик с цел трудова експлоатация). Въпреки че и Facebook е широко използван, в сравнение със сайтовете за запознанства, набирането на жертви през тази социална мрежа се възприема като по-трудно. Във всички случаи, независимо дали посредством Facebook или сайтове за запознанства, комуникацията с жертвите се осъществява през лични съобщения.

Мобилните приложения, като WhatsApp и Viber, както и по-традиционните методи за комуникация като Skype, телефонни обаждания и електронна поща се използват поради няколко причини:

- **Комуникация между трафикантите**, които си партнират в рамките на страната и в чужбина, по време на всички фази от трафикирането с цел сексуална експлоатация, трудова експлоатация и каналджийството.
- **Комуникация с клиенти в чужбина**, при набиране на жертви на каналджийство, при транспортирането им с цел трудова експлоатация и във фазата на експлоатация при трафика с цел сексуална злоупотреба.
- **Комуникация с потенциални жертви** по време на фазата на набирането им и впоследствие с реалните жертви във фазата на експлоатация при трафика с цел сексуална злоупотреба.

И при двата вида трафик на хора интернет почти не играе роля във фазата на транспортиране на жертвите. Мобилните приложения се използват единствено с логистични цели за съгласуване на мястото и времето на пристигане на жертвите. По отношение случаите на каналджийство, приложенията могат да бъдат използвани от мигранти, за да уточнят подробностите около придвижването с каналджиите. Предвид незаконния характер на преминаването на границата, традиционните телефонни обаждания са най-предпочитани.

Все повече се задълбочава ролята на интернет при набирането на жертви за трафикиране с цел сексуални злоупотреби. Част от респондентите, сред които трафиканти, жертви на трафик и представители на неправителствени организации споделят, че по-голямата част от случаите на трафик са осъществени с помощта на интернет, докато други респонденти, сред които жертви на трафик и представители на неправителствени организации, както и представители на правоприлагащи институции, посочват, че делът на жертвите, попаднали в ситуация на трафик посредством интернет, не надхвърля половината от всички случаи.

III. Превенция на радикализацията, водеща до прояви на тероризъм

Противодействие на процесите на радикализация в Югоизточна и Централна Европа чрез разработване на инструменти за мониторинг

Заедно с Програма „Сигурност“, Социологическата програма продължи работата си по проучване на процесите на радикализация в Югоизточна

и Централна Европа. Инициативата анализира ключовите потребности в сферата на противодействието на радикализацията, и постигна няколко важни резултата:

- Оценка и споделяне на опит в противодействието на радикализацията от страна на страни – членки на ЕС с по-богат опит в наблюдението, противодействието и предотвратяването на процеси и прояви на радикализация.
- Разработване на инструменти за мониторинг на процеси на радикализация, съобразени с националните контексти в България, Чехия и Гърция.
- Беше поставено началото на осъществяване на мониторинг на радикализацията и рекрутирането, които биха могли потенциално да доведат до прояви на екстремизъм и тероризъм.

Беше изготвен инструмент за мониторинг на прояви на екстремизъм, който ще послужи на органите на правоприлагането и сигурността за изготвяне на периодичен ситуационен анализ на тенденциите в областта на екстремизма. Бе систематизирана рамка от индикатори за рискове от радикализация, която да послужи за изготвянето на конкретен методологически инструмент за наблюдение на процеси на радикализация в страни от Югоизточна и Централна Европа. Инструментите са разработени на базата на предоставен критичен преглед на инструменти и подходи за диагностика на радикализацията в ЕС, както и на базата на разработените национални доклади за радикализационните тенденции и проведените изследвания за тестване на методологиите в България, Гърция и Чехия.

През юни 2016 г. беше проведена и [експертна среща](#), на която бяха дис-

Участниците в експертната среща, София

кутирани резултатите от пилотните валидиращи изследвания на предложените инструменти и тяхното подобряване.

Подготвени са две национални публикации: едната съдържа обзор на практиките за мониторинг на радикализацията в Централна и Източна Европа и национален доклад върху рисковете от радикализация в кв. „Изток“ в Пазарджик, а другата обхваща Ситуационен анализ на тенденции в областта на екстремизма и национален доклад, в който се оценява приложимостта на методологията в българския контекст. Двете публикации имат иновативен характер, който определя рамката на разбирането на процесите на радикализация и тяхната проява, както и рисковете от радикализация в България. Те имат за цел да послужат като стандарт за служителите на правоприлагащите органи, гражданското общество, както и представители на

академичните среди, които са ангажирани с мониторинг или предотвратяване на проявите на радикализация и екстремизъм.

IV. Предоставяне на експертиза на водещи заинтересовани страни на национално ниво

Разработване на Годишен доклад за Европейската мрежа за миграция

През 2016 г. за четвърта година по-д-ред, Социологическата програма, в сътрудничество с Програма „Сигурност“ и Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията, подготви *Годишен доклад за България по миграция и убежище* по линия на Европейската мрежа за миграция. Докладът предоставя изчерпателен преглед на националната политика и законодателните промени в областта

на законната миграция и мобилността, гражданството и натурализацията, визовата политика и управлението на Шенгенското пространство, наблюдението на границите, убежището, трафика на хора, миграцията и развитието, интеграцията, нередовната миграция и връщане.

Разработване и прилагане на унифицирани стандарти за мониторинг на принудителното връщане

Стъпвайки на натрупания опит от разработване на пилотен механизъм за наблюдение на принудителното връщане, през 2016 г. Социологическа-

та програма, в сътрудничество със Си Ви Ес – България, стартира инициатива за разработване и тестване на унифицирани стандарти за мониторинг на принудителното връщане.

Проектът има за цел да допринесе за развитието на общата политика на Европейския съюз в областта на убежището и миграцията, както и за укрепването на пространството на свобода, сигурност и правосъдие при прилагане на принципите на солидарност и споделяне на отговорностите между държавите членки и на сътрудничеството с трети държави, съгласно *Регламент (ЕС) № 516/2014* на Европейския парламент и на Съвета.